

básníci – ale oni neměli čas, dělali, co mohli, aby se uplatnili v literatuře, když už tedy ne v politice; a dnes je tu už zase máme: pan Zahradníček rediguje Akord, pan Renč dělal dramaturga v Olomouci, pan Kostohryz se objevil v ministerstvu informací a obstarává politické styky s Itálií, pan Čep 17. listopadu minulého roku promluvil, či byl ochoten promluvit ve Smetanově síni na paměť padlých studentů... Kéž by se alespoň trochu styděli a nenutili nás přihlížet divadlu tak odpornému! Necht' vzpomenu alespoň na chvíli, že žijí-li, vděčí za to těm mnoha a mnoha prostým lidem, o nichž se domnívali ze své literátské pýchy, že je mají právo tupit a vysmívat se jim, a kteří se už chystali na smrt, když oni překládali Sionské protokoly. Tupili je a smáli se jim veřejně; a bylo teď na nich, aby zas veřejně přiznali svou vinu a omluvili se jim, omluvili se všem těm živým a všem těm mrtvým – nebo alespoň mlčeli. Je mnoho práce v této republice, mnoho důležité a cenné práce, jíž by se mohli věnovat a jež by je obživila. Jsou ještě jiná zaměstnání než v redakcích, divadlech, nakladatelstvích a ministerstvech. Nechceme proto, aby šli kopat uhlí. Jenom říkáme, že by nám bylo volněji a svobodněji, kdybychom se už nemusili nikdy s nimi a jejich jmény setkat.

(1946)

TAŽENÍ PROTI KATOLICKÝM SPISOVATELŮM

Timotheus Vodička

Po dobu více než jednoho roku přinášely některé noviny a časopisy – mezi nimi zejména Kulturní politika – vytrvalé a prudké útoky proti nejvýznačnějším z žijících českých katolických spisovatelů – Jakubu Demlovi, Jaroslavu Durychovi, Janu Zahradníčkovi a Janu Čepovi. Všechny tyto útoky se shodovaly v jedné věci: že tyto čtyři spisovatele je třeba vyloučit z české kultury a znemožnit jim vliv na český kulturní život. Také se víceméně shodovaly v nadávkách, z nichž jako vzorky možno vybrat „věrný žák Goebbelsův“, „český hitlerčík“ a „Věrosvěst fašismu“. Ale v ničem se neshodovaly tak nápadně jako v nepoměru mezi silou útočení a chabostí uváděných důkazů.

Nemělo by smyslu odpovídat jednotlivě na každý z těch útoků. Vždyť se neútočí jen na katolické spisovatele; útočí se též na Vatikán, na papeže, na Církev, na katolické náboženství – a technické možnosti obrany jsou při nepatrném počtu a nákladu katolických časopisů velmi omezené. A mimoto, vzhledem k nenávisné vášnivosti útoků by bylo stěží možno očekávat, že jejich původci se dají přesvědčit námitkami. Je třeba počítat se silou nenávisi – zejména ve světě, který užívá zcela vědomě nenávisi jako politického prostředku.

Má však jistě smysl ukázat neoprávněnost obvinění i jeho pravé pohnutky aspoň těm lidem, kteří ještě nepodlehli natolik politickým afektům, aby je povýšili nad požadavky zdravého rozumu – lidem, kteří chápou, že jednotlivosti se musí pojímat se zřetelem k celku, že nahodilý se vysvětluje z podstatného a ne naopak. K těm se tedy obracejí tyto řádky, v nichž se pokusíme ukázat celou věc v pravém světle. K těm druhým nemluvíme, protože víme, že od nich nemůžeme očekávat nic jiného než nové útoky a nové hanobení.

Řekli jsme, že přímá polemika s útoky je neúčinná, protože hlavním motivem útoků není věcný dosah užívaných argumentů. Můžeme to snadno doložit jednak srovnáním uváděných fakt se závěry z nich činěnými, jednak rozbořením způsobu, jakým například Kulturní politika odpovídá na pokusy o přímou polemiku.

Zjistit, jaké *skutečné* činy nebo výroky zazlívají protivníci napadeným spisovatelům, není nijak snadné. Jejich články obsahují zpravidla velmi mnoho velmi prudkých obvinění, navěšených na několik vět vyňatých ze souvislosti; a kolem toho se rozvíjí veliký tanec slov.

Vezměme si jako doklad článek Václava Běhounka Kolaborant před kolaboranty (Kulturní politika 5. 1. 1946). Opakuje se v něm výslovně a slavnostně obvinění, že Zahradníček „za druhé republiky, v dobách, kdy ho nikdo k ničemu nenutil, napadal zavile všechno, z čeho naše republika vznikla, její základní ideje a její demokratické představitele, že nadšeně tleskal hranicím, na kterých hořely knihy svobodného ducha, a že z této své činnosti nic neodvolal, ale že naopak zase dneska vystupuje jako redaktor Akordu a opět tam projevuje nezakrytou chuť spojovat se s reakcí za hranicemi, jako to dělal za druhé republiky“. O něco dále se Zahradníček s Durychem uvádějí jedním dechem se Stříbrným, Hodáčem a Gajdou (!) a opakuje se, že „svorně tupili a napadali největší morální hodnoty, jaké národ ve svých novodobých dějinách měl“. A nakonec se prohlašuje, že Zahradníček byl „kolaborant před kolaboranty“. A čím je dokazována takto bohatě vyšperkovaná žaloba? Dvěma citáty, z nichž jeden praví, že stát „označovaný neblahým jménem domnělého osvoboditele se při svém

obnovení nepřipjal ke starému českému státnímu právu“, a druhý mluví o „růžové pusince, která upírá oči k pěticipé hvězdě východu a živí se-bevražednou nadějí ve spásu skrze komunismus“. (Ta „růžová pusinka“ dokonce stačila v jiném Běhounkově článku, aby označil Zahradníčka za „věrného žáka Goebbelsova“.) Diskrepance mezi důkazy a obviněním je přímo nehorázná; marně se ptáme, jakým způsobem z odmítání spásy skrze komunismus nebo realistické politické filozofie vyplývá, že Zahradníček napadal zavile *všechno*, z čeho naše republika vznikla, nebo že projevuje nezakrytou chuť spojovat se s reakcí za hranicemi? Václav Běhounek si nadto sám odporuje. Zahradníček má za to v uvedeném citátu, že české státní právo nebylo vzato za základ nového státu, a vytýká to jako chybu. To znamená, že hodnotí kladně toto státní právo. Běhounek tvrdí, že „Masaryk za války spojoval právo přirozené s právem historickým a ve jménu obojího dosáhl obnovení československé samostatnosti“. Ale když je o tom přesvědčen, jak může tvrdit, že Zahradníček napadal *všechno*, z čeho naše republika vznikla? Vždyť přece historické právo Zahradníček nenapadal, a také nenapadal ani právo přirozené.

Jiný příklad nám poskytuje článek Josefa Brambory, nazvaný ‚Nepochopitelný‘ klíč (Kulturní politika 11. 10. 1946). Tam zase na základě jediného článku Jakuba Demla o Maxu Ledererovi musí být podle pana Josefa Brambory „každému jasno jednak, že se Deml nikdy nemůže vrátit do české literatury, jednak že poslání Demlovo v jeho občanském a kněžském životě bude musit být zcela mimořádné, aby mohl doufat ve věčnou spásu (!), když tak neslýchaně urazil základní křesťanské přikázání“. Zde je dosaženo vrcholu; dál už se jistě nikomu nepodaří dostřelit, protože zde se už neposuzuje jen Demlovo místo v české literatuře, nýbrž i jeho naděje na věčnou spásu!

Bylo by možno se tomu smát, kdyby šlo jen o ojedinělý projev kapitálního nepochopení. Ale těch projevů se už dostalo Jakubu Demlovi příliš mnoho a nepochopení má rozsah tragický. Kdo si dal práci s nestranným studiem Demlova díla, nemůže nevidět, že jeho základem je právě to základní křesťanské přikázání, jehož porušení pan Brambora Demlovi vytýká. Demlovo dílo roste z lásky – z lásky k lidem i věcem, k jejich ponížení i slávě, k jejich pokoře i jejich dokonalosti. Všechno, co se v jeho díle zdá vybočovat z rovnováhy, je v základě jen projevem přemíry této lásky, jež proráží konvenci. Kdo to nechápe, ten se nad tím arci rozhořčuje; zdá se mu, že se Deml vrhá na lidi jako nepřítel, aby jim ublížil, zatímco je ve skutečnosti chce obejmout, nebo že někoho chce ponížit, zatímco je to jen projev hněvu lásky, jež chce mít milovaného bez poskvrny. To platí i o Demlově poměru k Židům. Málokdo tak hluboce pociťoval skutečnou

tragiku židovského údělu; ale právě proto, že ji viděl v její pravé hloubce a v jejím skutečném významu, nemohl jeho poměr být poměrem pouhého velebitele, stejně jako nebyl poměrem „antisemity“. Viděl vinu i trest; zavrhoval vinu a měl soucit s utrpením trestu; nenáviděl i miloval, jako každý dobrý člověk nenávidí a miluje – nenávidí zlo, miluje podstatu.

To se projevovalo přirozeně i v poměru k jednotlivcům. Pan Brambora se pohoršuje nad tím, že o témž člověku mohl Deml jednou napsat, že mu byl bližší než Březina, a po druhé o něm napsat článek „žlučí překypující“. Ale kdo se nepohoršuje nad četnými přátelstvími, jež Deml uzavíral s Židy, neměl by se pohoršovat ani nad jeho kritikami Židů a židovství, protože to obojí se vzájemně doplňovalo. Bylo zajisté na jeho židovských přátelích mnoho, co mohl milovati, i mnoho, co mohl nenáviděti. Ale spojovat nenávist Jakuba Demla s nenávistí Julia Streichera, jak to činí pan Josef Brambora, je počínání neodpovědné.

Josef Brambora se však dovolává proti Demlovi i Březiny, volaje: „Otokar Březina věděl, proč se v svých posledních chvílích od Demla distancoval!“ To je prostě úplný výmysl. Josef Brambora zřejmě četl Demlovo skvělé Svědectví o Otokaru Březinovi; měl by tedy vědět, jaký byl Březinův poměr k Demlovi v posledních měsících jeho života. Anebo nevěří-li Demlovu úsudku (ale proč ho potom cituje?), mělo by mu stačit svědectví jiných – na příklad toto svědectví paní Marie Krulové, otištěné ve XIV. Šlépějích: „Rozhodně nemyslím, důstojný pane, že pan Březina měl vůči Vám nějakou hořkost, naopak Vás měl velmi rád. Ale již o dovolené se mu zdraví zhoršilo, a proto přijel i dříve domů, než původně myslil. Loni, sedmého února, mi říkal, že Vám má psáti a že se k tomu nemůže dostat, a dvakrát po sobě opakoval, že Vás má moc rád, a Vy, důstojný pane, jistě i nyní si dovedete představit, jak při těchto slovech jeho dobré, laskavé oči, celý jeho projasněný obličej a hlas vyzařoval upřímnou lásku k Vám.“

Uvádět Březinu proti Demlovi je vůbec nesmysl, protože právě Březina rozuměl snad více než kdo jiný Demlovu vztahu k lidem, a co více, Březina měl na povahu Demlovy lásky i nenávisti největší vliv – a to i pokud jde o poměr k židovství. To všecko se dá jasně poznat právě z Demlova Svědectví. Jestliže si toho pan Brambora nevšiml, je to zřejmě proto, že rád lásky a nenávisti je i u něho přizpůsoben politickému chápání. Napíše-li někdo něco proti Židům, hned se mu asociuje Julius Streicher.

Je třeba se ad rem Brambora zmínit ještě o jedné věci. Pan Brambora naznačuje, že je katolík; jaký, to vysvětluje z toho, že se výslovně hlásí ke katolické tradici „balbínovské“, která je podle něho „tradici národní i náboženské snášlivosti“, a odmítá tradici „bloyovskou“, kterou prohlašuje za „importované cizí zboží“ a za jejíž stoupence právě prohlašuje Durycha

a ostatní. Podle toho by si tedy ty dvě tradice odporovaly; katolík Brambora však zapomíná, že pro skutečného katolíka není sobě odporujících katolických tradic. Buď jsou dvě tradice katolické, a pak si neodporují, anebo si odporují, a pak nejsou obě stejně katolické a jedna z nich nutně obsahuje nějaké porušení katolicity. To vyplývá ze samého pojmu „katolický“.

Uvedli jsme dvě ukázky rozporu mezi fakty a obviněním. Rozpor se však ukazuje i ve způsobu polemiky a je v této podobě snad ještě zajímavější a poučnější. Oč šlo od počátku, bylo zřejmé, aby byla zmíněným katolickým spisovatelům znemožněna účast v kulturní činnosti. Jeden z hlavních článků Václava Běhounka měl nadpis: Co hledají v české kultuře? Také pan Brambora si je zcela jist tím, že Jakub Deml se nemůže vrátit do české literatury. Když se však proti tomu ozval A. Uher, namítl Václav Běhounek, že je to fixlování, že v jeho článku nešlo o Zahradníčkovu poezii; podobně namítl M. Dvořákovi, že ani nevylučoval Zahradníčka z národa, ani nepsal o jeho básnickém díle. A v tom měl do jisté míry pravdu; neposuzoval vskutku jeho básnické dílo – tomu se vyhnul, protože tam by nic nenašel. Psal o jeho člancích, protože se tam domníval nacházet, čeho potřeboval k tomu, aby znemožnil Zahradníčkovi být redaktorem literární revue. Ale při tom patrně zapomněl, že sotva měsíc předtím protestoval proti tomu, aby byly vydávány Durychovy knihy. („Jaká by to však byla zvrácenost vydávat autory, kteří v době před Mnichovem a po Mnichovu neměli nic závažnějšího na mysli, než jak nejvhodněji sladit svůj hlas s úhlavními nepřáteli národa a demokratické myšlenky?“ KP, 8. 2. 1946.) Bylo by mimochodem zajímavé zvědět, proč pan Běhounek neprotestoval proti vydání knihy odpadlého kněze a nacistického stoupence Eduarda Wintra, která vyšla v minulém roce. Ale jděme dále: Zajímavou kulisou k rozporům v polemice Václava Běhounka je článek K. J. Beneše, nazvaný A také odhmyzit (KP 18. 1. 1946). Také K. J. Beneš nechce soudit Durychovo dílo a ponechává to budoucnosti, která „rozhodne s konečnou platností o díle Durychově i durychovců“. Ale o něco dále píše: „Člověk Durych zbloudil, a proto zbloudil i autor Bloudění. Z černého se nikdy nestane bílé a Durych nikdy ani nenahradí, ani nepřekoná Jiráskova Temna. Duch jeho románů zůstane obrovské většině našeho národa cizí. A což smrt padlých nás neochudila? Ne, nebojím se ochuzení. Což čistota a zdravý vzduch není zisk a obohacení? Přicházejí nové a nové generace básníků a spisovatelů, rostou a porostou nová díla, do nové a nové košatosti bude se rozrůstatí náš kmen. Ne, nebojme se polovičatosti.“ Zdá se tedy, že K. J. Beneš přece jen soudí Durycha jako spisovatele; činí to však s jakýmsi váháním. Neboť „umlčovat básníky – chápu, že se v nás něco proti tomu vzpouzí. Sahat na tvůrčí svobodu – nezavání to barbarstvím?“

Pan Brambora ovšem nemá těchto skrupulí. Pro něho není pochyby, že Jakub Deml se nemůže vrátit do české literatury. Ale to nás tak nezajímá jako fakt, že K. J. Beneš sice nechce soudit Durychovo dílo, ale přece soudí autora Bloudění a tvrdí, že duch jeho románů zůstane obrovské většině našeho národa cizí. Zajímá nás to – neboť nás hned napadá praktická otázka: Proč tedy nenecháte národ, aby sám rozhodl, zdali chce Durycha nebo Demla číst, či nikoli? Proč nesmějí Durych nebo Deml vydávat knihy, aby čtenáři sami rozhodli?

Mohli bychom pokračovat v tomto rozboru ad libitum; je však třeba přejít k obecnějším souvislostem. Uvedené příklady ukazují s dostatek, že útoky proti katolickým spisovatelům mají těžiště v rovině politické; tam vybíjejí hlavní sílu, tam se soustřeďuje hlavní palba, jež ochabuje a stává se nejistou, jakmile se spor převede na pole literární a na otázku tvůrčí svobody. A také je zřejmo, že se v těch obžalobách nerozlišuje dostatečně mezi politickým hodnocením stranickým a nadstranickým. Jsou vytýkány věci, které se mohou nanejvýš dotknout partikulárního politického směru, ale které jsou uváděny jako provinění proti obecnému dobru. Jsou to tedy žaloby zaujaté, stranické, a jejich původci tedy nemají právo vystupovat jménem české kultury.

Ztotožňování nebo zaměňování zájmu partikulárního se zájmem společným je ovšem běžným rysem politických mejdanů. Není to nic nového; je to chronická vada každého stranického systému a nemusí vycházet ze zlé vůle, nýbrž jen z politické negramotnosti. V tomto případě však tomu tak není. Tažení, o němž mluvíme, je vedeno lidmi, kteří velmi dobře vědí, co chtějí; a na druhé straně ti, kdo jsou předmětem tohoto tažení, nejsou lidé jacíkoli, nýbrž jsou to právě čtyři největší slovesní umělci současné katolické literatury české. Kdo chce, ať v tom vidí pouhou náhodu. Pro toho, kdo postřehuje souvislost mezi minulostí a přítomností, je v tom něco více.

Lidé, kteří odsuzují „Durycha a durychovce“, popřípadě celou „bloyovskou tradici“, nemluví příliš o minulosti předmnichovské, a mluví-li, tedy jen nejasně. Počínají si tak, jako kdyby nebylo jiných souvislostí kromě souvislostí současné politiky. Počínají si jako legitimní obránci veřejného pořádku a obecného blaha – jako by tomu tak bylo bývalo odjakživa. Je to pochopitelné, neboť právě ve srovnání s minulostí se objevují slabiny jejich boje proti katolickým spisovatelům. Pohlédnou-li do minulosti, nemohou nevidět, že byla doba, kdy integrální katolictví i krajní socialismus zaujímaly v politické sestavě postavení v něčem velmi odlišné, ale v něčem zase dosti podobné, a že srovnání shod i rozdílů vede k závěrům, jež podvracejí jejich pracně vybudovanou obžalobu. Je tedy pochopitelné, že tyto věci obcházejí; také však je pochopitelné, že právě proto my je obházet nemusíme a ani nesmíme.

Avantgardní levice i integrální katolíci byli za první republiky v opozici proti tehdejšímu režimu. V některých věcech se jejich opozice shodovala — například v zavržování tehdejší sociální politiky a v odporu proti liberalistickému kapitalismu i liberalistické demokracii. Ve více věcech se však rozcházel, a byly to věci zásadní. Tak tomu bylo třeba hned v otázce sociálního zřízení. Levice viděla lék proti zlům soukromého kapitalismu v kapitalismu státním; katolíci měli za to, že kapitalismus se odstraní nejpřirozeněji a k největšímu prospěchu občanské svobody tím, že každý pracující se stane v nějaké formě majitelem kapitálu, i pokud jde o vlastnictví výrobních prostředků. A stejně se ovšem lišili i v otázce poměru náboženství a společnosti.

Je přirozené, že obojí trpěli také nevýhodami, jimiž trpí každá opozice. Ale i zde byly důležité rozdíly. Krajiní levice měla v komunistické straně politickou oporu, zatímco Jaroslav Durych nebo Jakub Deml se nemohli opřít o žádnou politickou stranu, a byli tedy na tom hůře. Mimo to tu byl rozdíl v politické mentalitě. Levice myslila politicky zjednodušeně. Bylo to výhodnější pro hnutí, které se obracelo k masám, myslícím vždycky zjednodušeně. Proto třeba komunista bez skrupulí ztotožňoval katolického distributistu s nekatolickým fašistou — třeba jen proto, že oba zastávali princip soukromého majetku. Katolíci naproti tomu rozlišovali a snažili se dát každému, co mu náleželo. Uznávali sociální étos komunismu, stejně jako uznávali, že v liberální demokracii zůstávají uchovány jisté prvky přirozeného mravního zákona, jež byly potlačovány jak v levicovém, tak v pravicovém totalismu. Poněvadž byli katolíci, viděli i politiku katolicky. Viděli, že částečné pravdy se stávají nástroji stranické spekulace, a stavěli se proti tomu. Viděli, že politika se v praxi nebezpečně často vyčerpává pouhým dohadováním politických směrů o podíl na politické moci, zatímco mnohem důležitější věci zůstávají opomíjeny — a varovali před tím. Viděli, že náboženství a mravnost jsou ohrožovány stejně liberalismem jako materialismem — a zdůrazňovali tedy nadřazenost duchovních hodnot jako základní podmínku obecného dobra.

Dělali to každý svým způsobem a na svém místě, podle svých schopností a svého povolání. Ale dělali to důsledně, držíce se stále stejné základní linie, zdůrazňující stále přirozenou stupnici hodnot a přirozené základy lidské pospolitosti, ať se obraceli na levice nebo na pravici. Pravda, mohli to dělat, protože neměli žádných politických investic, jež by mohli svou důsledností poškodit; a jestliže je někteří z nich měli, musili být vždycky připraveni na to, že je v některé chvíli budou musit obětovat zásadě.

To byly tedy v hlavních rysech shody i rozdíly mezi oběma směry. A máme-li je takto před očima, pochopíme snadno, že shoda nepřispívala

k sváru o nic méně než rozdíly. Liberalismus, demokracie, kapitalismus, nacionalismus, fašismus – to byli pro levici nepřátelé zcela zevnější, zaujímající postavení daleko od místa, jež zaujímal levice. Ale ta skupina katolíků, kterou představovali inkriminovaní katoličtí autoři, byla nepřítelem, který vnikal na její území, nebo který zaujímal část území, jež pokládala za svou kořist. Spíše než nepřítel to byl pro ni nebezpečný konkurent, který chtěl napravit totéž zlo, ale zcela jinými prostředky, a obnovit společnost způsobem, který by jí vzal hlavní věcný důvod existence. Uvědomíme-li si to, pochopíme snadno, proč jsou představitelé těchto katolíků napadáni s takovou útočností. Byli pro levý partikularismus jediným opravdu vážným nebezpečím. Poněvadž nebudují na politické moci, nemohou být potřeni zbraněmi čistě politickými; i mají být znemožněni na poli kulturním, mají být cejchováni jako zrádci národní cti a zbaveni možnosti zasahovat do kulturního života.

A proč? Na základě jakých fakt? Říká se nám, že to má být pro jejich činnost za druhé republiky. Ale co činili tito lidé za druhé republiky? Totéž, co dělali za první: užívali svého svobodného práva mravní kritiky, zrovna tak jako ho používali jejich levicoví antagonisté. Po mnichovské pohromě se mnoho věcí a mnoho taktik změnilo, ale linie nepoplatných katolíků se nezměnila. Nedělali nic jiného než dříve; říkali to jen s větším důrazem a zřetelněji, jak toho bylo třeba v takové chvíli. Věděli, že první podmínkou k řádnému ozdravení je řádné poznání chyb; proto prováděli zpytování národního svědomí. Dělali to tak, jak a kde to bylo možno; a dělali to tehdy oni jediní. Neříkáme, že to všichni dělali stejně dokonale a bez chyb. Ale dělali to tehdy, když to nedělal nikdo jiný, a drželi svou linii i ve chvíli, kdy byly činěny pokusy jejich hnutí zneužít. Mezi těmi, kdo takto drželi linii, byli i ti čtyři, proti nimž se teď vede kampaň; a nikdo, kdo je zná a kdo sledoval jejich činnost, nemůže tvrdit, že by jejich vůdčím motivem bylo něco jiného než láska k vlasti a snaha prospět národu k mravní obrodě ve chvíli těžkého otřesu.

A teď tedy jsou za tuto svou činnost obviňováni, že byli náhončími fašismu, jsou obviňováni za to, že zůstali věrni a pomáhali svému národu ve chvíli rozvratu, jako mu byli věrni a pomáhali mu v době předchozí. A jsou obviňováni příslušníky tábora, který byl zrovna tak v opozici a užíval volnosti opoziční ke kritice mnohem pronikavější. Jsou obviňováni třeba, že nevěřili ve spásu skrze komunismus v době, kdy komunisté odmítali vést válku s Hitlerem a kdy tíha této války spočívala jen a jen na bedrech „kapitalistického netvora“ Anglie. A tyto absurdity máme přijmout jako důkazy dostačující k nejpřísnějšímu odsouzení! Nesmějte se, přátelé!

(1946)